

SANTRAUKA

„Liūdna, kad esame tamsioje vietoje, išgyvename sunkiausią laiką ir nebeturime jokios vilties. Labiausiai skaudina, kai žiūrėdamas žinias matau, kaip pasaulis solidarizuojasi su pabėgėliais iš Ukrainos ir kaip jie elgiasi su mumis čia. Mane labai liūdina įvykiai Ukrainoje ir Rusijos diktatoriaus veiksmai. Karas paveikia tik žmones ir aš juos užjaučiu, nes mes patyrėme tokius karo ir destruktijos momentus, ir tai yra labai skaudu“.

“Coman” – Kybartuose, Lietuvoje, sulaikytas irakietis, apklaustas 2022 m. kovo mėn.

„Irake kalbama apie žmogaus teises ir moterų teises Europoje. Bet čia nėra jokių teisių“.

“Dilba” – jauna moteris iš Irako, sulaikyta Medininkuose, apklausta 2022 m. kovo mėn.

2022 m. kovo mėn. 1 d. Medininkų migrantų sulaikymo centre, Lietuvoje, prasidėjo spontaniški protesto veiksmai. Ten sulaikyti asmenys – daugiausiai iš Vidurio Rytų ir Užsacharos Afrikos – protestavo prieš neleistiną elgesį ir blogas sulaikymo sąlygas. Jie išreiškė kartų nusivylimą, kurį sukėlė ryškus kontrastas tarp jų savavališko sulaikymo centruose, kurie iš viso nebuvo tinkami gyventi, ir to, kaip šiltai Lietuvoje buvo sutinkami ukrainiečiai, iš kurių daugelis buvo apgyvendinami švartuose ir šiltuose būstuose.

Kitą dieną, atsiliepdamos į jų protestą, institucijos į centrą atsiuntė riausių malšinimo būrį. Ten sulaikyti moterys ir vyrai vėliau pasakojo, kad prižiūrėtojai mušė sulaikytuosius rankomis, policininko lazdomis ir elektros šoko įtaisais; uždėję antrankius tempė juos iš lengvuose modulinuose konteineriuose esančių jų „kambarių“, seksualiai pažemino juodaodžių moterų grupelę, išvardydami jas pusnuoges ir surištomis rankomis į lauką bei suėmė ir iš centro išvežė keletą asmenų. Nukentėjusieji nuo smurtinių policijos veiksmų bei jų liudytojai „Amnesty International“ pasakojo, kad tai traumavo juos fiziškai ir emociškai. Jie dar kartą pakartojo ramybės jiems neduodantį klausimą – kodėl su jais yra elgiamasi taip nežmoniškai, kai kiti, bėgantys nuo konflikto Ukrainoje, Lietuvoje sutinkami geraširdiškai, suteikiant jiems įvairių formų materialinę paramą.

Šis pranešimas – tai visai kitokio elgesio pavyzdžių katalogas, pasakojantis apie Lietuvos sienos apsaugos tarnybos pareigūnų, Viešojo saugumo tarnybos, sulaikymo centro darbuotojų, teisininkų ir kitų valstybės bei Europos pareigūnų elgesį su 2021-2022 metais Baltarusijos sieną kirtusias pabėgėliais ir migrantais. Žmogaus teisių pažeidimai, kuriuos „Amnesty International“ gali pagrįsti dokumentais, apima žiaurios išstūmimus, kankinimus ir kitokį netinkamą elgesį, įskaitant seksualinį smurtą ir žeminimą, pernelyg didelės jėgos naudojimą, įskaitant pasitelkiant šunis, savavališką sulaikymą pasibaisėtinomis ir nesveikomis sąlygomis, galimybės gauti prieglobstį atėmimą, veiksmingos teisinės pagalbos trūkumą apgaule grindžiamose prieglobsčio bylose, beveik neegzistuojančią teisę kreiptis į teismą ir iki šiol visiškai neegzistuojančią teisę į veiksmingą teisinę gynybą. Rasinėms ir etninėms mažumoms priklausantys asmenys, ypač juodaodžiai vyrai ir moterys, prisiminė prižiūrėtojų užgauliojimus, pasitelkiant atvirai rasistinius įžeidimus bei kitas rasizmo motyvuotas bauginimo ir priekabiavimo formas. Toks neleistinas elgesys tęsiasi iki šiol.

Nuo 2021 m. lapkričio mėn. iki 2022 m. gegužės mėn. „Amnesty International“ kalbėjosi su dešimtimis pabėgėlių ir migrantų, kurie nukentėjo nuo teisės aktų, politikos ir praktikos, kurie buvo priimti Lietuvoje kaip atsakas į žmonių bandymus patekti į šalį iš Baltarusijos. 2022 m. kovo mėn. Lietuvoje lankėsi mūsų delegacija. Jos nariai aplankė du sulaikymo centrus, kuriems vadovauja Lietuvos Valstybės sienos apsaugos tarnyba (tai buvo Medininkų ir Kybartų Užsieniečių registracijos centrai), apklausė ten laikomus žmones, kalbėjosi su atitinkamų institucijų ir humanitarinių bei pilietinės visuomenės organizacijų atstovais ir dokumentais įrodė, kad šios priemonės turėjo be galo neigiamą poveikį kelių tūkstančių moterų, vyrų ir vaikų teisėms.

Norėdamos pateisinti ekstremaliosios situacijos paskelbimą šalyje 2021-aisiais bei teisinę „reformas“ ir praktikas, kurios buvo akivaizdžiai skirtos tam, kad žmonės negalėtų patekti į Lietuvos teritoriją prašyti čia prieglobsčio, Lietuvos institucijos naudojo nacionalinio saugumo naratyvą. Pataisose buvo nustatytos specialios taisyklės, kurios pirmiau ir dabar aiškiai pažeidžia tarptautinę ir ES teisę, įskaitant draudimo išsiųsti arba grąžinti užsieniečių principą (*non-refoulement*), teisę prašyti prieglobsčio ir teisę nebūti savavališkai sulaikytiems.

Pabėgėliai ir migrantai nuolatos pranešdavo, kad Lietuvos institucijos vykdė išstūmimus, naudodamos apgaulę ir smurtinius metodus. Keli žmonės pasakojo, kad pasieniečiai juos mušė policininko lazdomis, kiti sakė, kad prieš žmones buvo naudojami elektros šoko įtaisai. Be to, iš jų buvo atimami pinigai ir mobilieji telefonai. Irakietis „Haidar“ pasakojo, kad jo grupei pasiekus sieną, Lietuvos pasieniečiai iš kai kurių vyrų atėmė telefonus ir pinigus, susodino visą grupę į karinius automobilius, „daužė žmones elektros šoko įrenginiais ir mušė juos lazdomis“, o galiausiai privertė juos bristi per upę, vandeniui siekiant iki krūtinės, ir taip jėga grąžino juos į Baltarusiją.

Buvo žmonių, kuriems pavyko patekti į Lietuvos teritoriją. Tačiau jiems buvo neleista pasinaudoti prieglobsčio procedūra ir jie buvo automatiškai sulaikyti. Vadovaudamasis „nepaprastą padėtį“ arba „ekstremaliąją situaciją“ Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos atmesdavo prieglobsčio prašymus, kuriuos pateikė žmonės „neturėję leidimo“ patekti į Lietuvą pagal naujuosius teisės aktus. Kas gali patekti į jų teritoriją, sienos apsaugos tarnybos pareigūnai sprendė savo nuožiūra.

Didžioji dauguma Lietuvos Užsieniečių registracijos centruose apgyvendintų asmenų buvo sulaikyti pagal naujuosius teisės aktus, vadovaujantis „laikino apgyvendinimo nesuteikiant teisės laisvai judėti“ tvarka, o ne pagal oficialų teismo skirtą sprendimą dėl sulaikymo. Pagal EU ir tarptautinę teisę žmogaus judėjimo laisvės už jo centro ribų atėmimas prilygsta sulaikymui. Pasitelkę teisinę fikciją ir vaizduodami sulaikymą kaip „laikiną apgyvendinimą“, Lietuvos įstatymų kūrėjai siekė atimti iš pabėgėlių ir migrantų pagrindines juos nuo savavališko sulaikymo saugančias procedūrinės garantijas.

Po 2021 m. liepos mėn. iš Baltarusijos atvykę asmenys buvo sulaikomi įvairių tipų patalpose, tarp jų – šalia pasienio perėjimo punkty pastatytose palapinėse ir konteineriuose, kurie buvo netinkami ir neatitiko standartų. Daug žmonių buvo perkelti į Užsieniečių registracijos centrus, taip pat ir į Medininkų centrą bei Kybartų centrą, kuriame anksčiau kalėjo kriminaliniai nusikaltėliai. Aplinka šiuose centruose buvo smarkiai sukarinta, juos juosė sienos, tvoros ir spygliuota viela; jų apsaugai buvo naudojami labai intervenciniai metodai, kartais tai darydavo ginkluoti kariškiai su šunimis. Buvo griežtai ribojama žmonių laisvė laisvai judėti, o didžioji dalis sulaikytųjų negalėjo išeiti iš centrų ar net laisvai judėti jų teritorijoje.

Du centrai buvo ypač netinkami žmonių apgyvendinimui, tuo labiau ilgalaikiam sulaikymui. Kelis mėnesius patalpos buvo smarkiai perpildytos. Žmonėms akivaizdžiai trūko privatumo, jie skundėsi dėl maisto ir vandens kokybės, dėl didelio vietos ir mokymosi bei laisvalaikio veiklos galimybių trūkumo. Žmonėms taip pat trūko galimybių gauti tinkamą sveikatos ir psichikos sveikatos priežiūrą. Pagal tarptautinę ir ES teisę sąlygos abiejuose centruose prilygo kankinimui ar kitokiam netinkamam elgesiui.

Žiaurus 2022 m. kovo 2 d. reidas nebuvo vienintelis. Dar 2021 m. lapkričio mėn., po to, kai prižiūrėtojai įsikišo po ankstesnių protestų Medininkuose, pasigirdo kaltinimai ir atsirado įrodymų apie neteisėtą jėgos naudojimą, įskaitant ašarines dujas ir kitą specialiąsias priemones.

Centrų prižiūrėtojai darė spaudimą sulaikytiems pabėgėliams ir migrantams, kad šie sutiktų „savanoriškai“ grįžti į savo šalį. Kaip poveikio priemonės buvo naudojamos įvairios priekabiavimo ir žeminimo formos, t.y., į tamsesnio gymio asmenis, ypač

juodaodžius vyrus ir moteris, buvo kreipiamasi naudojant giliai žeidžiančius ir diskriminuojančius užgauliojimus. Gražinimai per prievartą ir patiriant spaudimą negali būti vadinami „savanoriškais“.

Lietuvos institucijos atėmė iš žmonių bet kokią realią galimybę užbaigti jų sudėtingą gyvenimo patirtį, nepriklausomai institucijai sąžiningai išnagrinėjus jų prieglobsčio prašymą arba veiksmingai pasikonsultavus su teisininkais, kas jiems būtų padėję prieglobsčio ar deportavimo procedūrose. Prieglobsčio procedūros buvo vykdomos fiktyviai, o jas dar labiau apsunkino teisinės ir praktinės kliūtys, kurios atėmė iš prieglobsčio prašytojų bet kokią visapusiškos ir veiksmingos prieglobsčio procedūros viltį.

Migracijos departamentas samdė ir apmokėjo valstybės remiamus teisininkus, kad šie atstovautų prieglobsčio prašytojams ir migrantams Migracijos departamente ir prieš jį, kai pats Departamentas ir priimdavo sprendimus prieglobsčio bylose iš pradžių pirmojoje instancijoje, o po kelių mėnesių – ir antrojoje. Jau net nekalbant apie interesų konflikto pavojų, atrodo, kad viešiesiems pirkimams svarbiausia buvo kaina. Teisės paslaugų firmos buvo skatinamos teikti pačias minimaliausias paslaugas, jei iš viso jas teikti, o ne pilną, kokybišką atstovavimą.

Sulaikytieji asmenys perduodavo, kad yra apimti nevilties, nes nesulaukia reikiamos pagalbos iš patikimų teisininkų. Didžioji dauguma asmenų, kurie kreipėsi dėl valstybės garantuojamos teisinės pagalbos, realybėje net nebendravo su teisininkais, kurie turėjo juos konsultuoti teisės klausimais ir padėti jiems atlikti procedūrinius veiksmus. Dauguma žmonių niekada nekalbėjo su teisininkais ir jų nematė iki pat paviršutiniško prieglobsčio svarstymo posėdžio, per kurį teisininkai tylėjo arba kalbėjo labai mažai. Kai kurie prieglobsčio prašytojai prisiminė, kad jų teisininkai palaikė Migracijos departamento, o ne jų kliento interesus.

Institucijos nuolatos per vėlavimą informuodavo prieglobsčio prašytojus apie būsimas apklausas, todėl jiems nelikdavo laiko joms pasiruošti. Prieglobsčio prašytojai taip pat neturėdavo pakankamai laiko ir negaudavo adekvačių vertimo paslaugų, kad galėtų aktyviai dalyvauti trumpose apklausose ir išdėstyti savo argumentus; jiems buvo trukdoma gauti įrodymus, kurių reikėjo jų prašymams pagrįsti, pvz., iš jų nuosavų mobiliųjų telefonų, kurie buvo iš jų atimti.

Europos Sąjunga teikė Lietuvai įvairią pagalbą, įskaitant ES agentūrų dislokavimą vietose bei ES fondų finansinę paramą. Nors vadovaudamasi savo „išstūmimo arba uždarymo“ teisės aktais, politika ir praktika Lietuva vykdė sistemingus žmogaus teisių pažeidimus ir tuo pažeidė ES teisės aktus, ES pareigūnai ją gyrė už jos tvirtą poziciją dėl migracijos.

Tai kelia ES įstaigų, ypač Europos sienų ir pakrančių apsaugos agentūros („Frontex“) ir Europos Komisijos atsakomybės klausimą. Pirmoji teikė paramą Lietuvai tokiais būdais, kurie galėjo padėti vykdyti žmogaus teisių pažeidimus, nes pagarba žmogaus teisėms nėra viena iš „Frontex“ teikiamos paramos sąlygų. Antroji neteko savo kaip ES sutarčių globėjos vaidmens, pasirinkdama politinį naudingumą, užuot vykdžiusi savo pareigą, susijusią su ES teisės aktų laikymosi užtikrinimu. ES privalo skubiai imtis veiksmų ir patraukti Lietuvą atsakomybėn bei padėti jai ištaisyti savo kursą.

Praėjus metams po to, kai buvo priimtas teisės aktas, skelbiantis „ekstremalią situaciją“, bei susijusi politika ir praktika, kurie sukėlė tiek daug nelaimių ir kančių, atėjo metas Lietuvai versti naują lapą. Ji turi imtis ryžtingų veiksmų: nedelsiant išlaisvinti vis dar savavališkai sulaikytus asmenis; sustabdyti jų gražinimus ir vėl priimti tuos, kurie buvo neteisėtai išsiųsti iš šalies; visiems norintiems prašyti prieglobsčio užtikrinti teisingų ir veiksmingų procedūrų prieinamumą, įskaitant bylų atnaujinimą tiems prieglobsčio prašytojams, kurių prašymai buvo neteisėtai atmesti; išmokėti kompensacijas bei teikti fizinės ir psichologinės reabilitacijos paslaugas asmenims, kurie patyrė kankinimus, netinkamą elgesį ir kitokią žalą; užtikrinti sulaikytųjų, tarp jų – moterų, vaikų ir LGBTQ atstovų apsaugą nuo smurto išpuolių lyties pagrindu bei pasirūpinti, kad jiems būtų suteikta reikalinga parama po seksualinio užpuolimo ar pažeminimo incidentų; nedelsiant pradėti nešališkus ir išsamius tyrimus dėl neleistino elgesio su sulaikytaisiais sulaikymo centruose ir pasienyje bei prieglobsčio ir migracijos procedūrų proceso pažeidimų; nedelsiant atšaukti visus 2021-2022 m. priimtus teisės aktus, kurie nukrypo nuo žmogaus teisių įsipareigojimų; ir suteikti veiksmingą teisinę gynybą visiems asmenims, kurių žmogaus teisės buvo pažeistos dėl Lietuvos valstybės pareigūnų ir jų agentūrų veiksmų.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

„Irake kalbama apie žmogaus teises ir moterų teises Europoje. Bet čia nėra jokių teisių“.

„Dilba“ – jauna moteris iš Irako, sulaikyta Medininkuose. 2022 m. kovo mėn.

Lietuva nesuteikė pagalbos pabėgėliams ir migrantams, kurie pateko į šalį iš Baltarusijos 2021-2022 metais. 2021-2022 metais Lietuvos vykdytų „išstūmimo arba uždarymo“ strategijų rezultatas – visas katalogas rimtų ir sistemingų žmogaus teisių pažeidimų. Lietuvos įstatymų kūrėjai kodifikavo neteisėtas priemones, kurios leido Lietuvos institucijoms neteisėtai išstumti žmones pasienyje su Baltarusija, ilgą laiką savavališkai sulaikyti pabėgėlius ir migrantus, versti juos gyventi pasibaisėtinomis sulaikymo sąlygomis, patirti kankinimus ir kitokį netinkamą elgesį, kurį prieš juos naudojo Lietuvos Valstybės sienos apsaugos tarnyba. Žmonės įstrigdavo prieglobsčio sistemoje, kuri ir buvo sukurta taip, kad jiems nepasisektų, jie buvo apgadinėjami iš esmės ydingos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistemos, ir galiausiai būdavo priversti grįžti ten, iš kur atvyko, nepaisant jokių jiems gresiančių pavojų.

Institucijų atsakomybė prieš žmones, kurių žmogaus teisės per paskutinius metus buvo daug kartų pažeistos, negali apsiriboti vien tik pastarojo meto vidaus reikalų ministrės pareiškimais, kuriuose teigiama, kad ministerija nesiūlys pratęsti prieglobsčio prašytojų ir nereguliarių migrantų sulaikymo terminą ilgesniam nei 12 mėnesių laikotarpiui, bei smulkiais sulaikymo sąlygų pagerinimais.

Dėl akis badančių prieglobsčio procedūros trūkumų bei neegzistuojančios adekvačios teisinės pagalbos tūkstančiai prieglobsčio prašytojų buvo priversti įstrigti „Kafkiškoje“ sistemoje, kurioje, jau nekalbant apie kitas teises, jiems niekas ir neplanavo suteikti teisę į teisingą ir veiksmingą prieglobsčio procedūrą. Tarptautinėje ir Europos žmogaus teisių teisėje kiekvienam žmogui, kurio teisės ar laisvės yra pažeistos, yra numatyta teisė į veiksmingos teisinės gynybos priemones¹. Pabėgėliams ir migrantams, kurių teisės ir laisvės pažeidė Lietuvos institucijos, turi būti sudaryta galimybė skubiai pasinaudoti teisinės gynybos priemonėmis, tarp jų – teise kreiptis į teismą ir teise į reparaciją dėl patirtos žalos, per restituciją ir kompensacijas², rehabilitaciją, satisfakciją ir garantijas dėl jų nepasikartojimo³.

Praėjus metams po to, kai buvo priimtas teisės aktas, skelbiantis „ekstremalią situaciją“, bei susijusi politika ir praktika, kurie sukėlė tiek daug nelaimių ir kančių, atėjo metas Lietuvai versti naują lapą. Lietuvos Respublikos Seimas, Vyriausybė, Valstybės sienos apsaugos tarnyba ir teisėsaugos tarnybos – visos yra tam tikru mastu atsakingos dėl šioje ataskaitoje aprašytų žmogaus teisių pažeidimų. Valstybė turi būti patraukta atsakomybėn. Taip pat turi būti tiriami veiksmai asmenų, kurie yra įtariami įvykdę rimtus pažeidimus, pvz., kankinimus, ir jie taip pat turi būti patraukti atsakomybėn.

Tam tikras vaidmuo gali tekti ir kitoms ES valstybėms narėms. Jei vidaus reikalų ministrės išsakytos perspektyvos pasitvirtins, t.y., jei paleisti prieglobsčio prašytojai ir nereguliarūs migrantai galiausiai išvyks į kitas ES šalis, tai įvyks tik po metų jų savavališko sulaikymo, jie galės būti patyrę brutalią fizinį ir psichologinį smurtą ir dėl to galimai traumuoti, ir bus susidūrę su

¹ Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, 2 straipsnio 3 dalis; Europos žmogaus teisių konvencija, 13 straipsnis; ES Chartija, 47 straipsnis.

² ESTT generalinio advokato komentaras apie Lietuvoje sulaikytą prieglobsčio prašytoją: „Faktas, kad pirmoji priemonė [sulaikymas] buvo vėliau atšaukta, nepašalina jos poveikio, kuris jau buvo pasiektas. Iš [prieglobsčio prašytojo] buvo atimta jo laisvė mažiausiai nuo 2021 m. lapkričio 20 d. iki 2022 m. vasario 2 d. Todėl jis tebėra suinteresuotas, kad teismas nustatytų galimą šios priemonės neteisėtumą. Tokia išvada ateityje galėtų pasitarnauti kaip pagrindas reikalavimui atlyginti žalą;“ neoficialus vertimas, ESTT generalinis advokatas Nicholas Emiliou, *Conclusions de l'avocat général M. N. Emiliou, présentées le 2 juin 2022*, (anksčiau cituota), 53 paragrafas.

³ Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, Pagrindiniai principai ir gairės dėl teisės į gynybą ir reparaciją nukentėjusiems nuo sunkių tarptautinės žmogaus teisių teisės ir tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimų; JTGA rezoliucija 60/147, 2005 m. gruodžio 16 d., <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-and-guidelines-right-remedy-and-reparation>

akivaizdžiai ydingomis Lietuvos procedūromis. Tuomet atsakomybė pereis kitoms ES valstybėms narėms. Jos neturėtų grąžinti žmonių atgal į Lietuvą, kurioje jie buvo traumuoti, tačiau priimti jų prieglobsčio prašymus iš naujo svarstyti savo jurisdikcijoje, atsižvelgiant į tai, kad jie jau bus susidūrę su didžiulių trūkumų turinčia Lietuvos prieglobsčio procedūrų sistema.

Lietuva teisėtai tikisi ES paramos. Tačiau parama negali būti bet kokia – tai taikytina ir „Frontex“ – kai pasienio kontrolės priemonės sukuriamos taip, kad pažeistų moterų, vyrų ir vaikų teises. Lietuva savo veiksmais pažeidė ir toliau pažeidžia savo pareigas pagal tarptautinę ir ES teisę, todėl Europos Komisija privalo įsikišti ir priversti ją keisti savo kursą.

Remdamasi šiame pranešime išdėstytais faktais, „Amnesty International“ rekomenduoja:

LIETUVAI

Nedelsiant sustabdyti pabėgėlių ir migrantų išstūmimus į Baltarusiją ir užtikrinti pagarbą negražinimo principui (*non-refoulement*), neperkeliant nė vieno asmens į tokią vietą, kur jam grėstų realus pavojus būti persekiojamam ar patirti kitus rimtus žmogaus teisių pažeidimus, arba kur jam grėstų rizika būti grąžintam dar kartą.

Nedelsiant paleisti visus savavališkai sulaikytus prieglobsčio prašytojus ir nereguliuosius migrantus, įskaitant ir tuos, kurie buvo sulaikyti pagal „laikino apgyvendinimo“ tvarką, ir užtikrinti jiems judėjimo laisvę Lietuvoje, išskyrus tuos atvejus, kai buvo įrodyta, kad jų teises ribojančios priemonės yra būtinos ir proporcingos pagal kiekvienos individualios bylos aplinkybes.

Skubiai išvežti visus asmenis iš Kybartų URC ir Medininkų URC ir į šiuos centrus nebesiųsti naujų atvykėlių, kadangi sąlygos juose netinka jokiam apgyvendinimui ar sulaikymui.

Užtikrinti, kad visi prieglobsčio prašytojai galėtų pasinaudoti teisinga ir veiksminga prieglobsčio procedūra Lietuvoje, įskaitant jų prašymo dėl tarptautinės apsaugos nagrinėjimą remiantis jo esme individualizuotoje procedūroje, nepriklausomai nuo jų patekimo į Lietuvos teritoriją aplinkybių.

Visiems prieglobsčio prašytojams, kurių prieglobsčio prašymų Migracijos departamentas nepatenkino nei pirmojoje, nei antrojoje instancijoje ir kurie nebuvo peržiūrėti nepriklausomoje peržiūroje nuo 2021 m. liepos iki 2021 m. gruodžio mėn., sudaryti galimybę pateikti apeliacinį skundą nepriklausomam teismui.

Atnaujinti skubiam nagrinėjimui visas asmenų, kuriems pagal galiojančią valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistemą buvo paskirti valstybės remiami teisininkai, prieglobsčio, išsiuntimo ir sulaikymo bylas, ir užtikrinti jiems galimybę gauti nepriklausomą ir veiksmingą, pilną teisinę pagalbą teisingai vykdomoms prieglobsčio bei kitoms teisinėms procedūroms.

Užtikrinti, kad sulaikymo centruose dirbtų pakankamai gydytojų, slaugytojų ir psichologų, ir kad sulaikytiesiems, kuriems prireikia sveikatos paslaugų, jos būtų suteiktos laiku.

Tinkamais ir jautriais būdais nustatyti asmenis, kurie buvo galimai kankinami ar tapo prekybos žmonėmis aukomis, bei kitus asmenis, kuriems gali būti reikalinga specialioji apsauga ir pagalba, ir kuriems reikės specialiai pritaikyto būsto ir priežiūros.

Suteikti pabėgėliams ir migrantams informaciją apie jų teises, įskaitant informaciją apie tai, kaip pateikti skundą dėl pasieniečių bei teisėsaugos pareigūnų netinkamo elgesio, jiems suprantama kalba ir, esant būtinybei, kartu pateikiant kvalifikuotą ir veiksmingą jos interpretaciją.

Skubiai pagerinti sąlygas visuose migrantų sulaikymo centruose ir užtikrinti, kad su sulaikytaisiais būtų elgiamasi vadovaujantis tarptautine teise ir standartais, t.y., kad jie turėtų pakankamai vietos; kad galėtų naudotis tinkamais ir higienos standartus atitinkančiais sanitariniais mazgais; kad gautų adekvačią sveikatos priežiūrą, informaciją, teisinę pagalbą ir konsultacijas; kad galėtų būti lauke ir užsiimti laisvalaikio veikla; ir kad turėtų efektyvaus bendravimo su išoriniu pasauliu priemones.

Greitai ir veiksmingai nepriklausomuose tyrimuose iširti visus kaltinimus dėl rimtų neleistino elgesio su VSAT sulaikytais asmenimis atvejų, galimai pavedant nepriklausomo tyrimo atlikimą laikinajai tyrimo komisijai (Seimo), ir užtikrinti patraukimą atsakomybėn bei tinkamą nukentėjusiųjų ir liudytojų apsaugą.

Skubiai sudaryti galimybes pasinaudoti veiksmingos teisinės gynybos priemonėmis, tarp jų – teise kreiptis į teismą ir teise į reparaciją dėl bet kokio asmens patirtos žalos, per restituciją, kompensacijas, rehabilitaciją, satisfakciją ir garantijas dėl jų nepasikartojimo, visiems pabėgėliams ir migrantams, kurių teises ir laisves savo veiksmais pažeidė Lietuvos valstybiniai subjektai ar jų agentai.

Užtikrinti, kad visuose su migracija ir prieglobsčiu susijusiuose įstatymuose, politikose, praktikose ir procedūrose būtų griežtai laikomasi nediskriminavimo principo.

Nedelsiant atšaukti visus 2021-2022 m. priimtus teisės aktus, kurie leido nukrypti nuo žmogaus teisių garantijų prieglobsčio prašytojams ir nereguliariems migrantams, ir peržiūrėti visus teisės aktus, politikas ir praktikas, pradėdant nuo to laikotarpio ir iki dabar, bei užtikrinti, kad juose atsispindėtų Lietuvos pareigos tarptautinei žmogaus teisių apsaugai, t.y.:

Peržiūrėti visus 2021-2022 m. priimtus ir įgyvendintas priemones, susijusias su migracijos ir sienų valdymu, ir užtikrinti, kad esminis susijusių teisės aktų, politikų ir praktikų elementas būtų pagarba žmogaus teisėms grindžiamas požiūris, kad būtų nedelsiant atkurta žmogaus teisė į prieglobstį, tiek įstatymuose, tiek ir praktikoje, ir kad visos priemonės, kurios neleidžia žmonėms patekti į ES teritoriją ir pateikti prieglobsčio prašymą, būtų panaikintos.

Nedelsiant atšaukti visas nuostatas, kurios leidžia nukrypti nuo standartinių prieglobsčio, migracijos ir sulaikymo procesų ir praktikų tuo atveju, jei paskelbiama karo padėtis, ekstremalioji situacija ar ekstremalusis įvykis dėl „masinio užsieniečių antplūdžio“. Tai reikalauja atšaukti mažiausiai įstatymo dėl užsieniečių teisinės padėties X² skyrių.

Nutraukti automatinio, ilgalaikio, savavališko sulaikymo politikos vykdymą pagal „laikino apgyvendinimo“ tvarką, kai žmogus neturi teisės laisvai judėti Lietuvos Respublikos teritorijoje, ir užtikrinti, kad su migracija susijęs sulaikymas būtų taikomas tik pačiu kraštutiniu atveju ir tik tuomet, kai tai yra teisėta, proporcinga ir būtina.

Užtikrinti, kad žmonės, kuriems reikalinga tarptautinė apsauga, būtų įleidžiami į Lietuvos teritoriją, ir kad asmenims, bandantiems kirsti sieną ar kertantiems ją neteisėtai (pvz., tarp nustatytų sienos perėjimo punktų, be dokumento ar naudojant netikrus dokumentus), siekiant prašyti tarptautinės apsaugos, nebūtų trukdoma pasinaudoti jų teise prašyti prieglobsčio bei kitomis teisėmis, kurios yra numatytos tarptautinėje teisėje.

Pakeisti bet kokius prieglobsčio prašytojams ir nereguliariems migrantams valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistemos nuostatus ar taisykles taip, kad būtų užtikrinti:

- Potencialaus interesų konflikto Migracijos departamento įdarbintiems teisininkams prevencija.
- Kokybiškos teisinės paslaugos, kurias teikia pakankamas skaičius teisininkų.
- Teisininkų stebėsenos bei atskaitomybės užtikrinimo ir prieglobsčio prašytojų ir nereguliarių migrantų teisių ir interesų apsaugos mechanizmai.

Sukurti veiksmingą nepriklausomą stebėsenos ir priežiūros mechanizmą, kuris užtikrintų, kad vykdydamos sienos apsaugą Lietuvos institucijos nepažeidžia žmogaus teisių.

Užtikrinti, kad prievarta grindžiamos praktikos, tarp jų – nereikalingos ar per didelės jėgos naudojimas, nepagarbus elgesys, rasistinės pastabos, priekabiavimas ir bauginimas, būtų nedelsiant sustabdytos, ir kad sulaikymo centru prižiūrėtojai ir kiti darbuotojai savo elgesiu rodytų deramą pagarbą sulaikytųjų žmogaus teisėms ir orumui.

Užtikrinti, kad pabėgėliams ir migrantams padedantys NVO ir teisininkai galėtų netrukdomi patekti į sulaikymo ir priėmimo vietas bei kitas vietas, kur yra laikomi pabėgėliai ir migrantai, tarp jų ir į pasienio zoną.

Užtikrinti, kad savanoriškas grįžimas būtų vykdomas, remiantis išskirtinai laisvu ir informacija pagrįstu asmens sutikimu, visiškai be jokios prievartos.

Gerbti, saugoti ir įgyvendinti moterų teisę būti laisvoms nuo smurto ir kankinimų lyties pagrindu sulaikymo centruose, taip pat vykdyti ir įgyvendinti Jungtinių Tautų elgesio su kalinėmis ir nusikaltėlėmis taikomų priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu, taisykles (vadinamąsias Bankoko taisykles).

EUROPOS KOMISIJA

Nedelsiant inicijuoti pažeidimo tyrimo procedūrą prieš Lietuvą dėl jos nacionaliniuose teisės aktuose numatytų elementų, skirtų sustabdyti spontanišką pabėgėlių ir migrantų atvykimą iš Baltarusijos, pasitelkiant praktikas, kurios prieštarauja ES ir tarptautinei žmogaus teisių ir pabėgėlių teisei.

Įvertinti automatinio ir ilgalaikio prieglobsčio prašytojų ir nereguliarių migrantų sulaikymo Lietuvoje teisėtumą bei sulaikymo sąlygų atitikimą ES standartams.

Teikti bet kokią tolesnę sienų valdymo ar kitokią su migracija susijusią pagalbą Lietuvai su ta sąlyga, kad Lietuva sustabdytų neteisėtus pabėgėlių ar migrantų išstūmimus į Baltarusiją, susilaikys nuo dalyvavimo vykdamas priverstinius grąžinimus, kuo pažeidžia grąžinimo (*refoulement*) draudimą, ir užtikrins, kad gyvenamosios patalpos ir sulaikymo sąlygos (kai sulaikymas yra teisėtas, būtinas ir proporcingas) atitiktų tarptautinę teisę ir standartus.

Sukurti nepriklausomą ir veiksmingą stebėsenos mechanizmą, kuris būtų naudojamas prižiūrėti žmogaus teises Lietuvos ir Baltarusijos pasienyje vykdomose operacijose.

Užtikrinti, kad bet kokioms su migracija susijusioms programoms Lietuvai teikiamos ES fondų lėšos, tarp jų ir valstybės garantuojamos teisinės pagalbos prieinamumui, nebūtų naudojamos žmogaus teisių pažeidimams ir būtų naudojamos Europos teisės aktus atitinkančiais būdais, ir kad stebėsenos mechanizmai išsamiai įvertintų potencialią riziką žmogaus teisėms dar iki tokio finansavimo suteikimo ar pratęsimo.

Investuoti į migracijos srities teisės specialistų pajėgumus Lietuvoje.

TARYBAI IR EUROPOS PARLAMENTUI

Atmesti Komisijos pasiūlymą dėl reglamento, kuris būtų skirtas instrumentalizacijos situacijoms migracijos ir prieglobsčio srityse ir bet kokius bandymus kodifikuoti šią sąvoką ES teisėje.

Susilaikyti nuo tokių nužmoginančių išsireiškimų kaip „hibridinė grėsmė“ ar „hibridinė ataka“, kiek tai susiję su valstybinių ir nevalstybinių subjektų vykdoma pabėgėlių ar migrantų instrumentalizacija politiniais tikslais.

Prisidėti prie atskaitomybės dėl sisteminių žmogaus teisių pažeidimų prie ES sienų sutinkant, kad šalys narės privalo, pagal ES teisę, sukurti veiksmingą nepriklausomą sienų stebėsenos mechanizmą, kuris turėtų plačią taikymo apimtį ir atitiktų nepriklausomumo ir skaidrumo reikalavimus.

„FRONTEX“

Inicijuoti procesą pagal Reglamento (ES) 2019/1896 46(4) straipsnį, kuris numato, kad vykdomasis direktorius privalo nedelsdamas sustabdyti visą operatyvinę veiklą Lietuvoje, kol Lietuvos institucijos nesiims veiksmų, kurie garantuos, kad prie ES sienų atvykstančius asmenis tinkamai užregistruos kompetentingos nacionalinės institucijos; kad jiems bus suteikta galimybė pasinaudoti individualizuota procedūra ir prašyti prieglobsčio, jei to pageidaus; ir kad jie nebus grąžinami supaprastinta tvarka.

VISOMS KITOMS VALSTYBĖMS NARĖMS / DUBLINO REGLAMENTO ŠALIMS

Sustabdyti visus perdavimus Lietuvai pagal Dublino reglamentą ir prisiimti atsakomybę dėl visų pagal diskrecinę išlygą nagrinėjamų prieglobsčio prašymų, leidžiant atnaujinti tuos prieglobsčio prašymus, dėl kurių Lietuvoje buvo priimtas galutinis sprendimas nesuteikti prieglobsčio.

Dalytis su Lietuva atsakomybę padėti šiuo metu Lietuvoje esantiems pabėgėliams ir migrantams, įskaitant ir sulaikytuosius, siūlant bent jau humanitarinio priėmimo ir šeimos susijungimo galimybes.